

32. Стоколос Н.Г., Шеретюк Р.М. Драма Церкви (До історії скасування Греко-Уніатської Церкви в Російській імперії та викорінення її духовно-культурних надбань): Монографія / Надія Георгіївна Стоколос, Руслана Миколаївна Шеретюк. – Рівне: ПП ДМ, 2011. – С.160-161.
33. НИАБ. – Ф. 3245. – Оп. 1. – Д. 106. Дело по предписанию Определения Духовных Дел по ведомству Греко-Униатского исповедания об уведомлении о перестройках церквей по православному стандарту. – Арк. 1-2.
34. НИАБ. – Ф. 3245. – Оп. 1. – Д. 106. – Арк. 3 – 3 зв.

SUMMARY

Ruslana Sheretyuk

“Orthodox standard” construction and furnishing of worship Greek Church Uniate as a means of ethnic-religious policy of the Russian autocracy first half of XIX century. The article examines the requirements of the Russian tsarist on building and furnishing sacred objects Greek Uniate Church according to Orthodox models in the first half of the nineteenth century.

Key words: *russian empire, tsarism, Russian Orthodox Church, the Right Bank Ukraine, Greek Uniate Church, church, iconostasis.*

Наталія Діанова

**ДІЯЛЬНІСТЬ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ
ВЧЕНОЇ АРХІВНОЇ КОМІСІЇ:
ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ**

Досліджено діяльність Катеринославської вченої архівної комісії, пов'язану з вивченням церковної історії краю. Розглянуто участь православного духовенства і викладачів навчальних закладів у роботі Комісії, їх внесок у справу виявлення і оприлюднення документів із історії Катеринославської єпархії та збереження християнських старожитностей.

Ключові слова: Катеринославська вчена архівна комісія, православне духовенство, архіви, дослідження, публікація, збереження.

На сучасному етапі розвитку історичної науки з'явився певний інтерес дослідників до діяльності губернських вчених архівних комісій, які діяли на українських землях наприкінці XIX – початку XX ст. Помітне місце серед них займала Катеринославська вчена архівна комісія (КВАК), яка зарекомендувала себе як авторитетна наукова установа, яка займалась не лише впорядкуванням архівних документів, але й дослідженнями світської та церковної історії Південної України. До її складу, поряд із відомими краєзнавцями, входили представники духовенства

Катеринославської єпархії, викладачі навчальних закладів. Вони зробили вагомий внесок у розвиток історичної науки та краєзнавства.

Історія діяльності Катеринославської архівної комісії знайшла певне відображення в історіографії. В радянський період робота всіх архівних комісій оцінювалась з позицій більшовицької ідеології та класової боротьби, а значить, різко негативно. Лише у 90-ті рр. ХХ ст. з'явилися об'єктивні роботи дослідників, присвячені науковим та краєзнавчим здобуткам КВАК. Серед них помітне місце займає робота О. І. Журби в співавторстві з С. В. Амбросимовою, опублікована у 1992 р. в Українському археографічному щорічнику. В ній автори дослідили окремі напрямки діяльності Комісії та проаналізували основні результати наукової роботи¹. Діяльності губернських вчених архівних комісій в Україні присвячено дисертаційне дослідження І. М. Симоненко, де КВАК розглядається як одна із губернських Комісій, які діяли в окреслений період². Згодом автор опублікував свою роботу, доповнивши її бібліографічним покажчиком з даної проблематики³. У контексті дослідження зазначеної теми з'явилась публікація І. А. Стрижової, у якій розглянуто пам'яткоохоронну діяльність членів Комісії⁴. Проте участь православного духовенства у роботі КВАК та її науково-релігійна спадщина належним чином ще не вивчена, на що вказує відсутність окремого монографічного дослідження. Це зумовлює актуальність представленої публікації.

Мета цієї статті полягає в дослідженні церковно-релігійного напрямку діяльності Катеринославської вченої архівної комісії, форм співпраці духовенства і представників духовних навчальних закладів із КВАК та їх внеску в справу вивчення церковної історії на Катеринославщині.

З 1884 р. в різних регіонах Російської імперії, згідно з положенням "Про заснування губернських історичних архівів і вчених архівних комісій", почали з'являтися губернські вчені архівні комісії, продиктованої місцевими потребами⁵. Їх основна діяльність полягала в підготовчій роботі з упорядкування історичних архівів. З цією метою члени комісій мали переглянути і впорядкувати архівні документи місцевих відомчих архівів. Водночас вчені комісії могли займатися пошуками, описом і збереженням пам'яток старовини, що приваблювало до них любителів історії та краєзнавців.

Першою архівною комісією, яка виникла на теренах Південної України, стала Таврійська вчена архівна комісія, заснована 24 січня 1887 р. Її активна діяльність стала прикладом для катеринославської інтелігенції, яка прагнула створити подібну наукову установу а своєму місті. Проте втілення цих намірів стало можливим лише через шість років. Вагомою перешкодою

була наявність Катеринославського наукового товариства, яке згуртувало навколо себе представників різних станів, об'єднаних спільними науковими інтересами. Тож бракувало фахівців, які б могли серйозно зайнятися впорядкуванням місцевих архівів. У 1903 р. члени історичної секції, яку очолював А. С. Синявський, завдяки підтримці губернатора Ф. Е. Келлера, добилися дозволу Міністерства внутрішніх справ на відкриття Катеринославської вченої архівної комісії⁶. Основною метою Комісії була робота над розбором архівних справ і документів різних відомств, націлена на створення губернського архіву. Для цього планувалось: упорядкування архівних справ і виділення найбільш цінних матеріалів, огляд і складання описів старовини, в тому числі й церковної, і надання їх дослідникам, видання різноманітних актів і документів, важливих у історичному відношенні. Але поряд із архівною роботою Комісія мала займатись збереженням пам'яток старовини, утворенням історичної бібліотеки, написанням наукових досліджень з історії Катеринославської губернії, вивченням етнографічних матеріалів⁷.

Видавнича діяльність Комісії здійснювалась завдяки друкованому органу – “Летописи” КВАК. Впродовж усього періоду діяльності Комісії (1903–1916 рр.) вийшло 10 випусків цього видання за редакцією заступника голови А. С. Синявського. У “Летописи” публікувалися документи з архівів губернського правління, Катеринославської духовної консисторії, місцевих церков, Коша Запорозької Січі та родинних архівів. Також там були опубліковані актови і наративні джерела, історичні та літературні твори членів КВАК, які охоплювали період другої половини XVIII – першої половини XIX ст. і відтворювали, здебільшого, церковну і світську історію Катеринославщини та запорозького козацтва. На сторінках видання друкувалися також протоколи засідань КВАК, які дають можливість простежити її діяльність.

Попечителем Комісії був катеринославський губернатор, головою – князь М. П. Урусов, товаришем голови – директор комерційного училища, яке носило ім'я імператора Миколи II – А. С. Синявський, скарбником – власник приватної чоловічої гімназії І. Ф. Вертоградов, правителем справ – викладач духовної семінарії В. О. Біднов. До складу Комісії входили також історики, етнографи, літературознавці: Д. І. Яворницький, Д. І. Багалій, В. Б. Антонович, Я. П. Новицький, В. Д. Машков, В. І. Пічета, Д. І. Дорошенко та інші. Серед членів Комісії були й представники духовенства, але в значно меншій кількості, ніж у Таврійській вченій архівній комісії. Так у 1908 р. до почесних членів КВАК належав єпископ Катеринославський і Таганрозький Сімеон, а до дійсних – єпископ Іоанікій, протоієрей Василь (Розумов) та

о. Дмитрій (Страховський)⁸. Одним із найактивніших членів Комісії був історик церкви, професор Катеринославської духовної семінарії Василь Олексійович Біднов, який здійснював значну евристичну роботу.

Пріоритетним напрямком діяльності КВАК була археографічна акція, що проявлялось у пошуках і публікації історичних джерел, які давали можливість репрезентувати історичне і культурне життя Катеринославщини кінця XVIII – першої половини XIX ст. Активну участь у обстеженні ряду архівів брав В. О. Біднов. Разом із іншими членами КВАК, В. Д. Машуковим, О. Г. Богумилом і М. М. Тернавським, він досліджував архів губернського правління. Крім цього, упорядковував архіви Катеринославської духовної консисторії, який налічував 207 107 справ та Самарського Пустинно-Миколаївського монастиря, де зберігалися документи та стародруки XVIII ст.⁹. Йому допомагали священнослужителі, які здійснювали пошукову роботу в зазначених архівах, а також у церквах і монастирях єпархії. Так Катеринославська духовна консисторія 11 листопада 1904 р. надіслала КВАК опис церковних старожитностей і пам'яток старовини церков Катеринославського і Новомосковського повітів та Архієрейського будинку, який вирішено опублікувати в “Летописи” Катеринославської вченої архівної комісії (ЛЕУАК). Аналогічний опис був надісланий Самарським монастирем, який планувалось надрукувати разом із доповіддю В. О. Біднова про результати огляду архіву цього монастиря¹⁰. Деякі із віднайдених документів В. О. Біднов оприлюднив на сторінках “Летописей”. Його перу належить близько 30 публікацій, присвячених церковній та світській історії Південної України, що дає право вважати професора одним із провідних археографів Комісії. Фактично він продовжив справу своїх авторитетних попередників – архієпископа Гавриїла (Розанова) та єпископа Феодосія (Макаревського), які свого часу працювали з документами зазначених вище архівів і частину документів використали в процесі дослідження історії південного краю¹¹.

Публікації, здійснені В. О. Бідновим у “Летописи” КВАК, можна умовно поділити на декілька тематичних груп. До першої з них належать документи Катеринославської духовної консисторії та архіву Самарського Пустинно-Миколаївського монастиря¹². Всі роботи В. О. Біднова відзначаються особливою ретельністю виконання. Як правило, їх супроводжує вступна стаття, яка містить археографічну характеристику про фонд і архів, де віднайдено документи, опис палеографічних особливостей та виклад принципів передачі тексту. Науково-довідковий апарат доповнюють підрядкові коментарі, нерідко з розгорнутим бібліографічним покажчиком¹³.

Друга група представлена епістолярними джерелами, до яких відносяться листи князя Г. А. Потьомкіна та І. М. Синельникова до архієпископа Никифора Феотокі, листування одеського протоієрея Феодора Огінського з катеринославським архієпископом Платоном (Любарським) та інші листи духовних осіб¹⁴. Вони дають можливість відтворити деякі сторінки розвитку православної єпархії на півдні України.

До третьої групи можна віднести наративні джерела. Найбільш важливою є публікація “Путевых заметок ректора духовной семинарии архимандрита Иакова Вечеркова”¹⁵. Їх В. О. Біднов передрукував з “Херсонских епархиальных ведомостей”, де вони в 1862 р. були опубліковані професором М. Н. Мурзакевичем. Ці нотатки написані І. Вечерковим під час спільної подорожі з архієпископом Гавриїлом (Розановим) по Катеринославській єпархії в 1828 р. Вони містять цінний історико-географічний опис краю та характеристику деяких його діячів. До науково-довідкового апарату цієї публікації увійшли археографічна передмова, легенда й палеографічна характеристика рукопису.

Четверта група публікацій присвячена історії Катеринославської єпархії¹⁶. Основна їх цінність полягає у використанні автором великої джерельної бази, що уможливорює реконструювати процес утворення і розвитку єпархії.

П’ята група представлена публікаціями з козацької тематики та історії заселення Південної України¹⁷. Найбільшу наукову цінність серед них представляють опубліковані В. О. Бідновим документи з історії запорозького козацтва, які були виявлені в архівах губернського правління та Катеринославської духовної консисторії. Вони містять інформацію про деякі аспекти життєдіяльності духовних осіб, які несли службу в козацьких церквах та про окремі епізоди з історії Запорозької Січі кінця XVIII ст.

Заслугує на увагу той факт, що на засіданнях Катеринославської вченої архівної комісії розглядались питання, пов’язані з історією церкви та діяльністю її архієреїв. Так на засіданні 8 листопада 1908 р. В. О. Біднов виголосив доповідь “Памяти архиепископа Гавриила (Розанова)”, де представив найбільш важливі віхи його біографії та проаналізував науковий доробок архієпископа¹⁸. У 1913–1914 рр. КВАК порушила питання про необхідність перевидання праць Гавриїла (Розанова) та Феодосія (Макаревського)¹⁹. Проте об’єктивні причини не дали можливості втілити ці наміри в життя і твори цих архієреїв так і залишились до цього часу бібліографічною рідкістю.

Катеринославській комісії був притаманний ряд особливостей, який відрізняв її від інших губернських комісій. Археологічні дослідження та

охорона пам'яток, на відміну від Таврійської вченої архівної комісії, не відігравали провідної ролі в її діяльності. Комісія не займалась важливими археологічними роботами, а проводила лише незначні розкопки в Катеринославі та навколишній місцевості. Було зібрано відомості про місце розташування, стан збереження городищ, поселень, валів і курганів. На особливу увагу заслуговує "Потьомкінський сад", де знайдена велика кількість речових пам'яток різних часів, що зумовило звернення Комісії до представників влади з клопотанням про здійснення там масштабних наукових досліджень²⁰. Проте всі археологічні розвідки, здійснені членами КВАК, не мали системного підходу в вирішенні даної проблеми.

Поштовхом для досліджень речових пам'яток краю стала підготовка та проведення в Катеринославі XIII Археологічного з'їзду (1905 р.). Подібні з'їзди давали можливість членам різних губернських комісій для спілкування, обміну досвідом та підтримки творчих стосунків. На той час Катеринославська вчена архівна комісія встановила контакти з різними науковими товариствами й установами, в тому числі й з Науковим Товариством імені Т. Г. Шевченка у Львові, з яким обмінювалася науковими працями, а професора М. С. Грушевського обрала своїм почесним членом²¹.

КВАК прийняла рішення взяти участь у роботі з'їзду і присвятити йому другий випуск ЛЕУАК, де планувалося розмістити ряд публікацій, серед яких були й чотири праці В. О. Біднова з християнської тематики²². Проте зазначені твори були видані значно пізніше – в четвертому випуску ЛЕАК за 1907 р.

У контексті підготовки до з'їзду відбулися обстеження городищ і курганів, збір відомостей про старожитності до козацького та козацького періодів, складання археологічної карти Катеринославської губернії тощо. Були розроблені та опубліковані спеціальні програми для збирання відомостей про "кам'яних баб" та запорозькі надмогильні хрести. При безпосередній участі духовенства відбувалось дослідження культових споруд і цвинтарів. Члени КВАК звернулись до місцевої церковної ради з проханням вжити заходів щодо охорони і реставрації надмогильних запорозьких хрестів другої половини XVIII ст.²³.

Особливістю КВАК була відсутність власного музею, що спричинено наявністю в Катеринославі (з 1902 р.) Обласного музею ім. О. М. Поля, директором якого був член Комісії Д. І. Яворницький (з 1905 р.). Тому всі віднайдені речові пам'ятки та пожертви поступали до цього музею. Деякі члени комісії, в тому числі й В. О. Біднов, передали до музею власні колекції археологічних, культових і етнографічних пам'яток. З невеликої колекції

кількістю 300 предметів музей виріс до майже 10-тисячного зібрання археологічних знахідок різних періодів і культур: церковних старожитностей, запорозьких козацьких реліквій, етнографічних та нумізматичних предметів, живопису, виробів народного прикладного мистецтва, стародруків, історичних документів та фотоматеріалів. Фонд музею поділено на 9 розділів, піддано науковому опису та систематизовано²⁴.

Характерною рисою КВАК було вивчення місцевих етнографічних пам'яток, інтерес до яких значно посилювався у зв'язку з їх швидким зникненням. Те ж саме стосується і зразків усної народної творчості, поглибленим інтересом до якої відзначається робота членів Катеринославської комісії – відомих етнографів і фольклористів Я. П. Новицького, Д. І. Яворницького та багатьох інших.

До кола інтересів членів Катеринославської архівної комісії належали: збір фольклорно-етнографічного матеріалу, проведення великої кількості публічних лекцій з метою популяризації історії та культури Катеринославщини²⁵. Зазвичай такий вид діяльності не викликав особливого захоплення в середовищі духовенства. Можливо тому його відсоток серед членів Комісії був невисоким. Згідно зі списками членів КВАК, опублікованими у 1909 р., там значилось п'ять представників від духовенства (при загальній чисельності 70 осіб)²⁶, а в 1913 р. – шість (загальна кількість – 71 особа)²⁷. Тож питома вага членів Комісії від духовенства не перевищувала 10%.

Таким чином, церковно-релігійний аспект відігравав значну роль у діяльності Катеринославської вченої архівної комісії. Наслідком її діяльності стало впорядкування архівних документів, виявлення і введення до наукового обігу цінних писемних джерел із церковної та світської історії Катеринославщини. Важливе місце в працях членів Комісії займали дослідження церковної історії, запорозького козацтва, місцевої генеалогії та народного фольклору. З КВАК активно співпрацювали деякі представники духовенства Катеринославської єпархії та викладачі духовних і світських навчальних закладів. Вони залишили помітний слід у розвитку археографії та дослідженні історії Південної України в цілому та історії християнства, зокрема.

1. Журба О. І., Абросимова С. В. Археографічна діяльність Катеринославської вченої архівної комісії / О. І. Журба, С. В. Абросимова // Український археографічний щорічник. Вип. 1 / П. С. Сохань (гол. ред.) та інші. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 34–46.
2. Симоненко І. М. Вчені архівні комісії в Україні: історія, діяльність, здобутки (кінець XIX – початок XX ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06 / Симоненко М. І. – К., 2001.

3. Симоненко І. М. Губернські вчені архівні комісії в Україні: Історіографічний огляд і бібліографічний покажчик / Симоненко І. М. – К., 2003. – 132 с.
4. Стрижова І. А. Історичні умови та напрямки пам'яткоохоронних досліджень кінця XIX – початку XX ст.: Катеринославська вчена архівна комісія / Стрижова І. А. // Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/likp/2009_6/21.pdf.
5. Полное собрание законов Российской империи. Собрание третье. – Т. IV. – СПб., 1887. – № 2149. – С. 226.
6. Протокол № 1 открытия губернской Екатеринославской ученой архивной комиссии 16 марта 1903 года // ЛЕУАК. – 1904. – Вып. 1. – С. 167–171.
7. Вертоградов И. К. К вопросу о задачах Екатеринославской ученой архивной комиссии // ЛЕУАК. – 1904. – Вып. 1. – С. 40–42.
8. Протокол № 12 заседания Екатеринославской ученой архивной комиссии 8 ноября 1908 г. // ЛЕУАК. – 1909. – Вып. 5. – С. 21–23.
9. Журба О. І., Амбросимова С. В. Археографічна діяльність Катеринославської вченої архівної комісії. – С. 35.
10. Протокол № 7 заседания Екатеринославской ученой архивной комиссии 20 марта 1905 г. // ЛЕУАК. – 1909. – Вып. 5. – С. 1.
11. Гавриил, архиепископ. Историческая записка о Пустынно-Николаевском Самарском монастыре. – Одесса, 1838. – 64 с.; Гавриил, архиепископ. Отрывок повествования о Новороссийском крае из оригинальных источников почерпнутый // ЗООИД. – Одесса, 1853. – Т. 3. – Отд. I. – С. 79–129; Гавриил, архиепископ. Продолжение очерка о Новороссийском крае // ЗООИД. – Одесса, 1863. – Т. 5. – Отд. I. – С. 420–488; Феодосий (Макаревский). Самарский Екатеринославской епархии Пустынно-Николаевский монастырь. – Екатеринослав, 1873. – 121 с.
12. Беднов В. А. Материалы для истории церковного устройства на Запорожье: (Из архива Екатеринославской духовной консистории) / В. А. Беднов // ЛЕУАК. – 1907. – Вып. 4. – С. 31–129; Беднов В. А. Сведения об архиве Екатеринославской духовной консистории: Документы XVIII в. / В. А. Беднов // ЛЕУАК. – 1907. – Вып. 4. – С. 315–335; Беднов В. А. Краткие сведения об архиве Самарского Пустынно-Николаевского монастыря / В. А. Беднов // ЛЕУАК. – 1907. – Вып. 4. – С. 337–356.
13. Журба О. І., Амбросимова С. В. Археографічна діяльність Катеринославської вченої архівної комісії. – С. 38.
14. Письмо князя Г. А. Потемкина к архиепископу Никифору Феотоки. 9 февраля 1786 г. / Сообщил В. Беднов // ЛЕУАК. – 1909. – Вып. 5. – С. 112; Письмо правителя Екатеринославского наместничества И. М. Синельникова к архиепископу Никифору Феотоки / Сообщил В. Беднов // ЛЕУАК. – 1909. – Вып. 5. – С. 113–114; Два письма архиепископа Никифора Феотоки к елисаветградскому протоиерею Дмитрию Смолодовичу / Сообщил В. Беднов // ЛЕУАК. – 1909. – Вып. 5. – С. 130–132; Из переписки одесского протоиерея Феодора Огинского с архиепископом Екатеринославским Платоном (Любарским) / Сообщил В. Беднов // ЛЕУАК. – 1910. – Вып. 6. – С. 198–205; Из переписки Дюка де-Ришелье с архиепископом Иовом (Потемкиным) / Сообщил В. Беднов // ЛЕУАК. – 1910. – Вып. 6. – С. 206–209; Письмо митрополита Гавриила

- (Бонулеско-Бодони) к архиепископу Платону (Любарскому) / Сообщил В. Беднов // ЛЕУАК. – 1910. – Вып. 6. – С. 214–215.
15. Беднов В. А. Путевые заметки ректора Екатеринославской духовной семинарии архимандрита Иакова Вечеркова, впоследствии епископа Саратовского, архиепископа Нижегородского / В. А. Беднов // ЛЕУАК. – 1910. – Вып. 6. – С. 38–88.
  16. Беднов В. А. Перенесение архиерейской кафедры из Новомиргорода в Екатеринослав: Страница из прошлого Екатеринославской епархии / В. А. Беднов // ЛЕУАК. – 1907. – Вып. 4. – С. 304–309; Краткое историческое известие о Славенской епархии, ныне именуемой Екатеринославскою, ея архиереях и семинарии / Примечание В. Беднова // ЛЕУАК. – 1909. – Вып. 5. – С. 133–156; Документы, относящиеся к истории Екатеринославской духовной семинарии / Публикация В. Беднова // ЛЕУАК. – 1912. – Вып. 8. – С. 185–260.
  17. Беднов В. А. К истории бывших запорожских старшин и казаков: Публикация документов / В. А. Беднов // ЛЕУАК. – 1915. – Вып. 10. – С. 217–263; Материалы для истории колонизации бывших запорожских владений / Сообщил В. Беднов // ЛЕУАК. – 1913. – Вып. 9. – С. 168–215; К биографии Лазаря Глобы / Сообщил В. Беднов // ЛЕУАК. – 1912. – Вып. 8. – С. 317–320; Распоряжение князя Г. А. Потемкина-Таврического относительно раздачи земель. 24 декабря 1786 г. / Сообщил В. Беднов // ЛЕУАК. – 1912. – Вып. 8. – С. 314–316; К истории колонизации Юга России / Сообщил В. Беднов // ЛЕУАК. – 1915. – Вып. 10. – С. 351–355.
  18. Протокол № 12 заседания Екатеринославской ученой архивной комиссии 6 ноября 1908 г. // ЛЕУАК. – 1909. – Вып. 5. – С. 19.
  19. Журба О. І., Амбросимова С. В. Археологічна діяльність Катеринославської вченої архівної комісії. – С. 40.
  20. Синявский А. С. Потемкинский сад в археологическом отношении: (Посвященное памяти А. Н. Поля) // ЛЕУАК. – 1904. – Вып. 1. – С. 233–237.
  21. Протокол № 8 заседания Екатеринославской ученой архивной комиссии 22 мая 1905 г. // ЛЕУАК. – 1909. – Вып. 5. – С. 12; Протокол № 9 заседания Екатеринославской ученой архивной комиссии 5 декабря 1906 г. // ЛЕУАК. – 1909. – Вып. 5. – С. 14.
  22. Протокол № 8 заседания Екатеринославской ученой архивной комиссии 22 мая 1905 г. // ЛЕУАК. – 1909. – Вып. 5. – С. 10–11.
  23. Протокол № 3 заседания Екатеринославской ученой архивной комиссии 30 сентября 1903 г. // ЛЕУАК. – 1904. – Вып. 1. – С. 185–190.
  24. Стрижова І. А. Історичні умови та напрямки пам'яткоохоронних досліджень кінця ХІХ – початку ХХ ст.: Катеринославська вчена архівна комісія / Стрижова І. А. // Режим доступа: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/likp/2009_6/21.pdf.
  25. Симоненко І. М. Вчені архівні комісії в Україні: історія, діяльність, здобутки (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). – С. 11, 14.
  26. Список членов Екатеринославской ученой архивной комиссии на 1 января 1909 г. // ЛЕУАК. – 1909. – Вып. 5. – С. 21–23.
  27. Список членов Екатеринославской ученой архивной комиссии к 1 января 1914 г. // ЛЕУАК. – 1913. – Вып. 9. – С. 271–274.

SUMMARY

Natali Dianova

**ACTIVITY OF THE EKATERINOSLAVSKY SCIENTIFIC ARCHIVAL COMMISSION:
CHURCH-RELIGIOUS ASPECT**

The activity of the Ekaterinoslavsky scientific archival commission aimed at studying of a church history of edge is investigated. Participation of orthodox clergy and teachers of educational institutions in Commission work, their contribution to business of a finding and the publication of documents on stories of the Ekaterinoslavsky diocese and preservation of Christian antiquities is considered.

Key words: The Ekaterinoslavsky scientific archival commission, orthodox clergy, archives, researches, the publication, preservations.

*Наталія Гудима***ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ ПРАВОСЛАВНИХ МОНАСТИРІВ
ПІВДЕННОЇ КИЇВЩИНИ У ХІХ СТ.**

Висвітлені загальні тенденції в сфері монастирського землеволодіння упродовж ХІХ ст. на прикладі православних монастирів Південної Київщини.

Ключові слова: православний монастир, землеволодіння, власність, збільшення.

Особливе місце в релігійному житті православних віруючих Південної Київщини у ХІХ ст. займали православні монастирі. Виконання головного свого призначення як духовної інституції – душпастирської та культурової діяльності, було неможливим без міцної господарської бази монастиря, яка формувалась завдяки різним видам господарської діяльності. Значний вплив на визначення основних напрямків господарської діяльності та на рівень розвитку монастирських господарств в цілому мала система церковно-монастирського землеволодіння.

Тривала атеїстична пропаганда, звівши нанівець зацікавленість вчених проблемами історії православної церкви, сприяла створенню хибних уявлень, а то і явних заблудів щодо історії діяльності Православної Церкви на українських землях. Однак упродовж останніх 20 років спостерігається поживлення інтересу світських дослідників до проблемних питань з історії православ'я в Україні. На превеликий жаль, у вітчизняній історичній науці ще бракує широких фундаментальних досліджень, присвячених аналізу та висвітленню стану церковно-монастирського землеволодіння православних обителів у ХІХ ст. Науковцю, в кращому разі, доводиться мати справу з окремими вузькоспеціалізованими працями, де їх автори роблять спробу неупереджено висвітлити лише окремі напрями активності